

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

**Л.Н. ГУМИЛЕВ атындағы
ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЗАҢ ФАКУЛЬТЕТІНІҢ
кұрылғанына 20 жыл толуына арналған
«ҚҰҚЫҚ ЖҮЙЕСІ МЕН ЗАМАНАУИ МЕМЛЕКЕТ: МӘСЕЛЕЛЕРІ,
ДАМУ ҮРДІСТЕРІ ЖӘНЕ КЕЛЕШЕГІ»
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ЖИНАҒЫ
17 мамыр 2019 жыл, Нұр-Сұлтан қ.**

МАТЕРИАЛЫ СБОРНИКА

Международной научно-практической конференции
**«ПРАВОВАЯ СИСТЕМА И СОВРЕМЕННОЕ ГОСУДАРСТВО:
ПРОБЛЕМЫ, ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»**
посвященной 20 летию
**ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА
ЕНУ имени Л.Н. ГУМИЛЕВА
17 мая 2019 года, г. Нур-Султан**

Нұр-Сұлтан, 2019

**ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67. 4000.1
К18**

Редакциялық алқа:

Амандықова С.К., Ибрагимов Ж.И., Өмірзақов П.К., Хайрмуханмедов Н.И., Тлепина Ш.В., Нурмағамбетов А.М., Сембекова Б.Р., Мырзатаев Н.Д., Женисов С.К. Баймолдина С.М., Бердиярова Ж.С., Абаева Х.

Заң факультетінің құрылғанына 20 жыл толуына арналған «Құқық жүйесі мен заманауи мемлекет: мәселелері, даму үрдістері және келешегі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинағы 17 мамыр 2019 жыл. Жалпы редакциясын басқарған: Е.Б.Сыдықов. – Нұр-Сұлтан: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2019. – 687 бет.

ISBN 978-601-337-176-4

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің заң факультетінің құрылғанына 20 жыл толуына арналған «Құқық жүйесі мен заманауи мемлекет: мәселелері, даму үрдістері және келешегі» атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдарының жинағы және құқықтық мемлекеттік: қоғамды жаңғырту және тұрақтылық, Қазақстан Республикасындағы азаматтық құқықтың дамуы мен қазыргі құрылу тенденциялары, қылмыстық сот төрелігі: заманауи заңдар жүйесіндегі дәстүрлер мен жаңалықтар, заманауи мемлекеттің жүйесінде өзгерістер енгізудің халықаралық құқығының ықпалы, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасындағы құқықтар туралы ғылыми мақалаларды қамтиды. Жинақ заңгер мамандарға және барша қауымға арналған. Барлық материалдар авторлардың баяндауында жарияланды.

ISBN 978-601-337-176-4

ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67. 4000.1

© Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2019

**МАЗМУНЫ
СОДЕРЖАНИЕ**

СЕКЦИЯ 1 ПРАВОВОЕ ГОСУДАРСТВО: СТАБИЛЬНОСТЬ И ОБЩЕСТВЕННАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ		
Abdikarym S.	Legal issues of cyber security in the Republic of Kazakhstan	12
Chumakova A.V., Pletyago T. Y.	The Perspectives of Anti-Corruption Policy in Russian Higher	16
Oraz R.	European Court of Human Rights and Kazakhstan	18
Tortaeva A.E., Sadvokassov K., Sergaliyev D.	Meaning of corruption in Europe and USA	21
Tsoy K.R.	Comparative analysis of international educational standards in the system of higher education in England and the Republic of Kazakhstan	24
Zhanymbek Y.	«Anti-corruption model of Singapore: theoretical and legal aspect»	28
Айдарбеков Н.	ҚР сайлау жүйесін жетілдірудің кейбір жолдары мен мәселелері	31
Амандыкова С.К.	Трансформация вузов в некоммерческие организации	34
Амандыкова С.К., Жамбаев Е.С., Сакиева Р.С.	К вопросу о формировании конституционной идентичности республики казахстан в контексте формирования единой нации	46
Амандыкова С.К. Корпебаев Ж.	Некоторые аспекты цифровизации избирательного процесса в Республике Казахстан	51
Ахмет Б., Бажай Х.	Адамның ар-намысы мен қадір-қасиетінің деффамациядан қорғалу тетіктері	53
Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.	Влияние международного права на изменения правовой системы в условиях интеграции	57
Баетова К.К.	Правовое регулирование религиозных браков в МЧП	60
Бажай Х., Ахмет Б	Қазақстан Республикасының билік органдары жүйесінде парламенттік институттың қалыптасуы	64
Байбутаев Ә.Ж.	Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұрудың құқықтық негіздері	69
Байкова Е.А., Махмадинов Д.М.	Негативные последствия реализации вопросов социального обеспечения в Республике Казахстан	75
Бауыржан Жұлдыз Бауыржанқызы	Неприкосновенность внутреннего мира личности и её интересов	78
Бейшембиев Э.Ж.	Кыргызстан: защита личности в национальном и международном публичном праве	83

Болтаев А.Д.	Қазақстан Республикасы азаматтардың сайлау құқығын жүзеге асырудағы әлемдік тәжірибеде туындайтын өзекті мәселелер	86
Бусурманов Ж.Д.	Правовая система и современное государство: проблемы, тенденции и перспективы развития	89
Бырдин Е.Н.	Проблемы защиты прав детей в Российской Федерации и Республике Казахстан: сравнительный анализ	91
Дайрабаева Н.К.	Актуальные вопросы государственных закупок в рамках ЕАЭС	95
Дайрабаева Н.К.	Перспективы совершенствования финансово-правового регулирования в сфере государственных закупок Республики Казахстан	97
Енсебаева А.Р.	Нулевая терпимость к коррупции - основа правового государства	101
Есенбаев Б.	Қазақстан және шетел азаматтарының сайлау құқығы және оның негізгі аспектілері	105
Жаксыбекова Ф.С., Татебаева Г.С.	Авторлық құқықтарды қорғау ерекшеліктері	108
Жанузакова Л.Т.	О понятии «государственный орган» в теории и законодательстве	111
Женисов С.К., Мысыр О.Д.	Сыбайлас жемқорлықпен күрес – бүгінгі таңдағы өзекті мәселе	115
Жуманова М.Х., Алдебаева Д.А.	Система законодательства социального обеспечения	116
Жуманова М.Х., Лукпан М.	Современные методы борьбы с коррупцией	121
Жунубаева М.М.	Банкротство «самозанятых» граждан в Российской Федерации	123
Ибрагимов Ж.И., Бұлақбаев М.	Кәсіби құқықтық мәдениетті қалыптастырудағы конституциялық принциптер	125
Ибрагимов Ж.И., Жугралин С.А.	Механизм правовой защиты прав и свобод ребенка в Республике Казахстан и Российской Федерации	133
Ибрагимов Ж.И., Қырым Д.	Құқық үстемдігі мемлекеттік қызметшілердің кәсіби құқықтық мәдениетінің негізі	135
Ибрагимов Ж.И.	Қазіргі заманғы мемлекеттік қызметшілердің құқықтық мәдениетін жетілдіру	139
Иванова Ж.Б.	Плагиат в модной индустрии: к вопросу о правовой защите творцов моды	144
Капсалям К.Ж., Капсалямова С.С.	Современные проблемы противодействия уголовным правонарушениям в сфере банковской деятельности	147
Капсалямова С.С., Буртебаева А.А.	Актуальные вопросы правового регулирования деятельности министерства финансов Республики Казахстан в условиях цифровизации	151
Каскабаева Т., Альмухамбетов Ж.Н.	Современное состояние сравнительного правоведения как учебной и научной дисциплины	155
Кусаинова Л.И.	Проблемы бедности в Республике Казахстан и куюго правовое регулирование	158

Мырзатаев Н.Д.	КР-дағы жоғары білім беру саласын құқықтық реттеудің теориясы мен тәжірибесі	162
Мырзатаев Н.Д., Сапарбекова Б.Е.	Педагог мәртебесін құқықтық қорғау – адам капиталының негізі	167
Орманова Ш.Ш., Алибеков А.А.	Элементы функционального анализа деятельности акимов сельских территорий	173
Орманова Ш.Ш., Алибеков А.А.	Факторы, влияющие на эффективность управленческой деятельности в системе местного государственного управления и самоуправления	177
Оспанова А.Н.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл шаралары жүйесінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы құқықтық сананы қалыптастыру	181
Рахимбаев Е.Н.	Генезис судебной системы Кыргызской Республики: проблемы. поиски, решения	185
Сагыналиева В.Ж., Темирбекова М.Л.	Предконституционное развитие досоветского Кыргызстана	191
Садуақасова А.А.	Билікті бөлу идеясын дамытудың негізгі кезеңдері және оны әлем елдерінің конституцияларында бекіту	194
Сәтілда А.Ш., Османова Д.Б.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәдениетін нығайту мәселелері	198
Сәулен Н.	Заң шығару және атқарушы билік органдарының өзара қарым-қатынасының мәселелері	200
Сивухова В.В., Тохтарова Т.С.	Мир без конфликтов!	204
Сивухова В.В.	Соотношение международного и внутригосударственного права: взаимодействие, автономное сосуществование	207
Смағұлов А.А., Смағұлова Р.А.	Қазақ қоғамындағы азаматтық құқықтық қатынастардың объектілері	211
Смағұлов А.А.	Шариат және қазақ әдет - ғұрып заңдарындағы адам құқықтары мен бостандықтарының өзара үндестігі	216
Смағұлова А.С., Смағұлов А.А.	Әдет-ғұрып заңдарындағы азаматтық қатынас түрлерін құқықтық реттеу аспектілері	220
Смағұлова А.С., Кусаинова Л.И.	Дәстүрлі құқықтың өркениеттілік идеяларының қазіргі қоғамды қалыптастырудағы өзектілігі	225
Стангалиева Г.С.	Нормотворческий процесс в государственном управлении: проблемы и перспективы	228
Тилоева А.М.	Понятие и условия привлечения несовершеннолетних к административной ответственности	231
Тилоева А.М.	Возраст несовершеннолетнего, как особенность административно-правового статуса субъекта административного правонарушения	236
Хайрмуханмедов Н.И.	Қазақстандағы жоғары оқу орындарында эндаумент қорларын құрудың мәселелері	239
Юсупов У.Д.	Правовые аспекты экологического состояния и рационального использования водных ресурсов в Кыргызской Республике	244
Яцек Залесны	Тенденции развития конституционного правосудия в странах Восточной Европы, как выражение спора права	251

	и политики	
СЕКЦИЯ 2 «СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН»		
Nurmagambetov A.M.	Issues on the eeu labor legislation harmonization.	255
Абдираймова А.	Проблемы правового регулирования агропромышленного комплекса Республики Казахстан.	261
Алиева Л. Р.	К вопросу становления института исполнительного производства в гражданском процессе Республики Казахстан	264
Бердиярова Ж. С., Совет Д. Қ.	Қызметкерлердің еңбектік құқықтары және оны қорғаудың қажеттілігі	267
Дарменова Д.Б.	Повышение эффективности взаимодействия государственных органов с неправительственными организациями	270
Жусипова Б.А.	Жер қатынастары субъектілерінің құқықтық мәртебесі	274
Калтаева А. Т.	Міндетті медициналық сақтандырудың құқықтық реттелуі	278
Кенес А.К.	Значение и роль инвестиций в развитии экономики	279
Кусаинова Л. И., Смағұлова А. С.	Қазақ қоғамындағы сауда қатынастарының даму эволюциясы	281
Лейтане А. З.	Трудовое право Латвии и Казахстана	284
Марат Н.М., Оразалиев К.О.	Қазақстан Республикасында кәсіпкерлік қызметті стандарттау саласының құқықтық реттелуі	291
Нургалиева Е.Н.	Проблемы правовой защиты социально-уязвимых слоев населения	299
Нұғыманов Е.Е.	Қазақстан Республикасында жер пайдалану құқығының түсінігі және оның түрлері	303
Омарова Э.Б.	Правовое регулирование переводов на другую работу	305
Омарова Э.Б.	Международное регулирование безопасности и охраны труда	308
Омарова Б.А.	Еңбек құқықтарын бұзылудан қорғауды қамтамасыз ететін заңдық кепілдіктер	311
Өмірзақов П.К.	Корпорацияның жарғылық капиталының құқықтық табиғаты	314
Сабырбек Ш. М.	Тендерлік қатынастарды сыбайлас жемқорлықсыз ұйымдастыру, шетелдік тәжірибе	317
Сабырбек Ш.М.	Загрязнение реки Урал: виды решение данной проблемы	320
Сактаганова И.С.	Функции гражданско-правовой ответственности	321
Смағұлов А.А., Смағұлова Р.А.	Қазақ қоғамындағы азаматтық-құқықтық қатынастардың объектілері	328

Хасенов М.Х.	О судебной практике по трудовым спорам: проблемы и решения	332
СЕКЦИЯ 3 УГОЛОВНОЕ ПРАВОСУДИЕ: ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ПРАВА		
Ахпанов А.Н.	Актуальные вопросы теории и практики Казахстанского уголовного процесса	336
Акимжанов Т. К.	О превенции уголовного законодательства Республики Казахстан	340
Балтабаев К. Ж., Татиков Р.У.	Проблема альтернативы лишению свободы по системе наказаний в уголовном кодексе Республики Казахстан	344
Казиканов Т. Т.	О совершенствовании понятия оперативно-розыскной деятельности	347
Ким К. В.	Обвинение в структуре принципа состязательности	351
Сартаева Н.А.	уголовно-исполнительное законодательство Республики Казахстан: современное состояние и перспективы совершенствования	354
Сембекова Б.Р.	Оперативно-розыскная деятельность в противодействии терроризму и экстремизму	358
Скаков А.Б.	Предупреждение экстремистских проявлений среди несовершеннолетних и молодежи Казахстана	362
Сматлаев Б.М., Казбек Ж.А.	Практические аспекты реализации противодействия коррупции для государственных и муниципальных служащих Казахстана и России	368
Баймолдина С.М.	Уголовная ответственность за воспрепятствование предпринимательской деятельности в Республике Казахстан	374
Бырдин Е. Н.	Проблемы защиты прав детей в российской федерации и Республике Казахстан: сравнительный анализ	378
Верченко Н. И.	Основания классификации преступного насилия (на примерах правоприменительной практики)	381
Кабакова О.В.	Правовая культура в мировом правовом и информационном пространстве	385
Мергембаева Н.Б.	Использование специальных знаний при расследованиях террористических актов	388
Монгуш А.С.	Историко-правовой анализ проблемы скотокрадства в Республике Тыва	391
Муратханова М.Б., Мұқаметқазинов А.С.	Қазақстан Республикасының киберқылмыстылық саласындағы заңнамасын жетілдіру бойынша ұсыныстар	395
Ашимова Э.А.	Self-determined liability problems for suicide issues	398
Ашимова Э.А.	Кәмететке толмағандар арасындағы қылмыстылықты жоюдың құқықтық және әлеуметтік аспектілері	402
Балгынтаев А. О.	Согласительное и приказное производство В уголовном процессе Казахстана»	408
Нурлұмбаева Л. Е.	Прикладные вопросы расследования и рассмотрения уголовных дел в порядке приказного производства	413
Тулепенов Ж.К., Какимов А.Ж	Татуласуға байланысты қылмыстық жауаптылықтан босатудың кейбір ерекшеліктері	416

Абенова Д. К.	О доступе задержанного подозреваемого к уголовному правосудию	419
Абдулла А. Б.	Организационно-правовые основы обеспечения информационной безопасности	423
Айнабекова М. Б.	Правовое регулирование противодействия терроризму в Республике Казахстан	426
Ануарова К. А.	Виктимологическая характеристика жертв от половых преступлений	430
Аширбек А. Ж.	Уголовная ответственность в налоговых правонарушениях	434
Балтабай М. Б.	Компенсация морального вреда в уголовном процессе: теоретические и историко-правовые аспекты	437
Давидовская В.А.	Институт наказания по уголовному законодательству стран романо-германской правовой семьи: сравнительный анализ	442
Дарменова Д.Б.	Повышение эффективности взаимодействия государственных органов с неправительственными организациями	446
Досанов М.У.	Салықтық қылмыстардың криминалистикалық сипаттамасы мәселесі туралы	450
Есет А.М.	Теория и практика исправительного воздействия и ресоциализации лиц, осужденных к лишению свободы	453
Кетепова С. Г.	История развития института приказного производства в Республике Казахстан и зарубежных странах	455
Кубенова Ш.А.	Уголовная ответственность за неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего	459
Khasseanova A.R.	Problems of determining the subject of bribery under the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan	463
Пахритдинова А.Ш.	Уголовно-правовая характеристика правонарушений в сфере информатизации и связи	466
Sembay G. B.	Procedural bases of house arrest in criminal proceedings	468
Сулейменова М.К.	Организация террористической деятельности: уголовно-правовые и криминологические аспекты	474
Қожахмет А. Қ.	Қылмыстық сот ісін жүргізуде куәгерлік иммунитеттің түсінігі, мәні және маңызы	476
Сиубаева Н. Ж.	Медициналық қылмыстық құқықбұзушылық субъектісінің ерекшеліктері	480
Феткулов А. Х., Каржасова Г.Б., Орынбеков А. С.	Есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрес саласындағы халықаралық ынтымақтастық	482
Исмагулов К.Е., Кажмуратова Д.С.	«Совершенствование уголовного законодательства, направленного на противодействие уголовным правонарушениям в сфере экономической деятельности»	486
Абулкаирова А.М.	Экстремизм как неотъемлемый элемент терроризма	490
Байзакова Р.Б., Бекбергенова А.К.	Особенности судебной реформы в Республике Казахстан	494
Исабекова А. Н.	Некоторые проблемы и перспективы развития уголовно - правового регулирования преступлений экономической направленности	498

Сабырбек Ш. М.	Қылмысқа айдап салушылықтың өзектілігі мен негіздері	501
Сокур А. С.	Незаконное перемещение стратегически важных товаров и ресурсов через таможенную границу в рамках евразийского экономического союза	505
СЕКЦИЯ 4 ВЛИЯНИЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА НА ИЗМЕНЕНИЯ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА		
Kulnazarova D.	Extrajudicial resolution of labour disputes in the digitized world	509
Suleimanova I.	Convention on the rights of the child as the main guarantor of state cooperation in the protection of the rights of minors	512
Абаева Х.А.	Принцип долгосрочной устойчивости в сфере коммерческой космической деятельности	516
Абдакимова Д.А.	Правовое регулирование статуса педагога в международном праве и законодательстве зарубежных стран	519
Абенов М.С.	Развитие экономической деятельности Республики Разахстан в условиях интеграции	523
Акпарова Р.Н.	Применение норм международных договоров В уголовном процессе Республики Казахстан	527
Актаева А.Р.	Влияние международного права на национальное законодательство республики казахстан	538
Алпысбаева Ю.А.	Предпосылки и история создания евразийской экономической комиссии	541
Ахметова М.Х.	Международное правовое регулирование мультимодальных перевозок	544
Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.	Влияние международного права на изменения правовой системы в условиях интеграции	551
Баймолдинова Е.Т.	Международно-правовое регулирование генной инженерии	554
Бектасова Д.Б.	Соответствие национального законодательства международным стандартам по отправлению правосудия в отношении несовершеннолетних	557
Бырдин Е.Н.	Проблемы защиты прав детей в Российской Федерации и Республике Казахстан: Сравнительный анализ	561
Дуйсенбаева К.И.	Механизм разрешения споров в рамках ВТО	564
Дьяконова А.А., Рахматуллина О.В.	Система источников правового регулирования международного научно-технического сотрудничества в условиях евразийской экономической интеграции: на примере Республики Казахстан	568
Елеубекова Н.Е., Шаймуханов А.Д.	Кеден ісі саласындағы халықаралық ынтымақтастықтың нысаны ретіндегі еуразиялық экономикалық одақтың қызмет етуінің кейбір мәселелері	572
Есиркепова М.М.	Еңбек нарығындағы халықаралық гендерлік теңдік және казахстандағы әйелдердің құқықтық жағдайы	575

Жуманова Н.К.	Концепция международного «мягкого права» в международно-правовой доктрине	580
Жуматаев С.	Имплементация международного гуманитарного права	584
Жуматаев С.	Проблемы определения внутреннего вооруженного конфликта в международном гуманитарном праве	588
Жумашева Н. Ж.	Экономикалық интеграцияның өркендеуі кезінде еуразиялық экономикалық одақта миграциялық жағдайдың дамуы	592
Зукай Ж.	ШЫҰ аясында Қазақстан мен Қытайдың білім және мәдениет саласындағы халықаралық-құқықтық ынтымақтастығы	594
Зязикова Е.М.	Государственный иммунитет и его применение в практике	598
Иманбаев С.М., Батырова С.Б.	Санкции в международном праве	601
Кайратов М.	Space exploration technologies corporation: История компании	604
Карабаев Ф.Ж.	Қылмыстық істер бойынша құқықтық көрсету институтының кейбір пікірталас сұрақтары	607
Қаражан Б.С.	Қазақстан Республикасы мен мұнай экспорттаушы елдер ұйымы арасындағы халықаралық құқықтық қарым-қатынас	609
Костяная Ю.С.	Понятие и место информационной безопасности в системе общей безопасности стран-участниц ЕАЭС	614
Мадмарова А.Д.	Пиратство в международном морском праве	618
Макашева Д.	Правовое регулирование международных перевозок в Республике Казахстан	622
Максым Г.Е.	Спор за залив нутка	624
Ныгметуллинова Д.Е.	Вопросы понятия и сущности общих принципов международного уголовного права	627
Огланов К.Э.	Каспий теңізінің халықаралық-құқықтық мәртебесінің қалыптасуы кезеңдері	631
Ойнарова А.А.	Техническое регулирование – важный инструмент развития торговли в рамках Евразийского Экономического Союза	635
Оленина Т.Ю.	К вопросу о понятии модельных лесов канады и россии	638
Резинкин А.Ю.	Правовое регулирование международного научно-технического сотрудничества России и Узбекистана	641
Реш Р.В.	Вопросы ответственности международных организаций	644

Сарсенова С.Н.	Международно-правовое содержание экономической интеграции Китая и Казахстана	646
Сарсембаев М.А.	Текущие проблемы теории и практики международных договоров Казахстана	650
Серикова И.Е.	Меры ответственности за нарушение таможенных правил	654
Серік Л.С.	Правовые основы технологической модернизации ЕАЭС В контексте целей устойчивого развития	657
Серік Л.С.	Сравнительный анализ международно-правовых документов по борьбе с изменением климата: киотский протокол и парижское соглашение	660
Турмахан А.Б.	Международно-правовое регулирование мирного использования ядерной энергии в Республике Казахстан	662
Файзулла Д.М.	Военное использование космоса в интересах международной безопасности	665
Филатова Е.И.	Правовое регулирование авторского права стран-участниц Европейского Союза.	668

4. Джамгырчинов Б. Присоединение Киргизии к России.-Ф.1959.с.349
5. Осмонов О. История Кыргызстана. – Бишкек, 2008. с. 123
6. История Кыргызской ССР.-Фрунзе.:Кыргызстан.-т.2.-1986.с.65

БИЛІКТІ БӨЛУ ИДЕЯСЫН ДАМЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫ ӘЛЕМ ЕЛДЕРІНІҢ КОНСТИТУЦИЯЛАРЫНДА БЕКІТУ

Садуақасова Аржан Арманұлы
arzhan.saduakas@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті Заң факультетінің екінші курс
магистранты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекші Орманова Ш.Ш.

Мемлекеттік бірлестіктердің құрылу кезеңінде мемлекеттік билік мәселесі пайда болды. Қоғам мен мемлекеттің дамуы арқылы ол өзектілігін жоғалтпады, себебі жаңа зерттеулер одан әрі зерттеу мен жетілдіруді талап ететін жаңа мәселелер туындайды.

Қазақстан Республикасының дамуының қазіргі кезеңі дамыған отыз елдің қатарына кіру, демократияны нығайту және сақтап келешек ұрпаққа қалдыру арқылы сипатталады. Бұған дейін жетпіс жыл, мемлекеттік билік бір партияға тиесілі болды коммунистік партияға, оның шешімдері орталықтандырылған түрде жүзеге асырылды. Мұндай жағдайларда заңнамалық және атқарушы билік біртұтас ұстанымда болды, ол тоталитарлық режиміне қолайлы жағдай болды. Тоталитарлық режимінен бас тарту үдерісі ескі үкіметтің жүйесінен айтарлықтай айырмашылығы болуы керек болатын үкіметтің жаңа формаларын іздеуге әкелді. Ең алдымен, бұл мемлекеттің адам құқықтары мен бостандықтары ең жоғары құндылыққа айналғаны және Конституциямен кепілдік берілгендігі, сондай-ақ мемлекет айтылып кеткен құндылықтарға кепілі болуы. Бұл күрделі мәселелерді шешуді талап етеді, өйткені демократия қағидаттарын тек жариялау, адам құқықтарын жоғары құндылық ретінде тануға бір мезетте алып келмейді және заң үстемдігі бір түнде құрылмайды. Бұның барлығы уақытпен заманауи тиімді мемлекеттік құрлысты қажет етеді.

Біздің үштұғырлы міндетіміз – нарықтық экономика құру, тоталитарлық идеологиялық жүйені бұзу және қоғамның барлық институттарын жаңғырту болды. Біз мұны заманауи демократиялық мемлекет – Қазақстан Республикасын құру үшін жасадық.

Осыған байланысты, Қазақстан Республикасында нарықтық қатынастарды орнату мен дамытуға байланысты терең экономикалық және әлеуметтік трансформация процестері бар екенін атап өткен жөн. Экономикалық және әлеуметтік өзгерістерге ұштасады егеменді мемлекеттің құрылуына, демократияны дамытуға, президенттік басқару формасын құруға әкелген терең саяси өзгерістер.

Өкілеттіліктерді бөлу саяси трансформацияның аспектілерінің бірі, демократиялық және құқықтық мемлекетті құрудың маңызды шарттарының бірі болып табылатын, биліктің бөліну принципі арасындағы айырмашылықтарды ашып Қазақстандағы билік бөлінісіне тиімді билік бөлінісін ұсыну.

Мемлекеттік билікті бөлу идеясы кенеттен пайда болған жоқ. Ол көптеген ғасырлар бойы дамып өзгерістерге ұшырады және соңында әлемнің көптеген елдерінде орнықты, ең алдымен АҚШ-та.

Қазақстанда мемлекеттік құрылыстың териялық, практикалық мәселелр Аристотель, Локк, Монтескью, Кант, Гегель және т.б. ойшылдардың жұмыстары негізінде зерделенді. Айта кету керек, бұл ойшылдардың биліктің бөліну мәселесі бойынша көзқарасы бір-бірінен айтарлықтай ерекшеленді. Бұл олардың мәні, міндеттері, билік функцияларын әртүрлі түсінуге негізделгені және әртүрлі тарихи дәуірде олардың ілімдерін қалыптастыруы арқылы түсіндіріледі. Дегенмен, олардың негізгі мәні мен көзқарастары ұқсас болып келді. Билікті бір қолда шоғырландыруын болдырмау үшін, оның құрылымдарын теңестіру үшін және оның элементтерінің еркіндігінен, биліктің бөлінуін қажет етеді. Монтескьенің айтуынша,

«Үш билік бір қолда немесе мекемеде шоғырланған болса, онда ол мемлекеттің болашағы құрдымға кетер еді».

Билікті бөліп шығару мәселесі бойынша негізгі ойларды Н.А. Назарбаев және көптеген қазақстандық ғалымдар мен мемлекет қайраткерлерінің өкілеттіктерді бөлу теориясын дамытуға қатысып, олардың пікірлері әртүрлі болды және бұл Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік биліктің бөліну мәселесіне керекті көзқарасты жүзеге асыруға көмектесті.

Бұл мәселеге ресейлік авторлардың шығармалары да арналды. Көптеген жұмыстар тарихи-критикалық тұрғыдан қарастыруды қажет ететін және елеулі түзетулерді талап ететін жұмыстар санатына жатқандығын атап өткен жөн.

Бұл жұмыс, Қазақстанның даму ерекшелігін ескере отырып мемлекеттік институттарды зерделеп олардың әртүрлі аспектілерін зерттеп, олардың даму үлгілерін анықтауға, анықталған мәселеге қатысты өз көзқарасын жүйелеуге және ұсынуға бағытталған.

Құқықтық, әлеуметтік, зайырлы және демократиялық мемлекеттің қалыптасу жолын анықтаған Қазақстан Республикасы биліктің үш тармаққа бөліну қағидатын бекітетін ережелерді қабылдады.

Толығымен алғанда мемлекеттік билікті бөлу қағидаты Қазақстан Республикасының 1995 жылғы Конституциясын қабылдау арқылы аяқталды.

1995 жылғы Конституцияға сәйкес, Президент ешқандай билік тармақтарын басқармайды, бірақ оны жүзеге асыруға қатысады. Үкімет құрамына кірмейтін, сондай-ақ оны жүзеге асыруға қатысатын бірқатар мемлекеттік органдар бар: Конституциялық Кеңес, Прокуратура, Орталық сайлау комиссиясы, Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі, Есеп комитеті, Қауіпсіздік Кеңес және т.б. Соңғы аталып кеткен конституциялық орган бөлек зерттеуді қажет етеді, себеі бұл орган бірғана функциясының өзіне орталық және облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың жергілікті атқарушы органдарының, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Президентіне тікелей бағынатын және есеп беретін мемлекеттік органдардың бірінші басшы лауазымдарына тағайындауға ұсынылатын кандидатураларды талқылау құқығы берілген. Атқарушы, заңшығару билік тармақтарына тікелей арласады. Сондықтан биліктің үш тармағындағы жүйеде олардың орнын анықтау маңызды, немесе төртінші билік бар екенін мойындау қажет. Зерттеуді талап ететін бірқатар басқа да мәселелер бар. Конституция нормаларын әртүрлі түсіндірулерді болдырмау үшін толықтырылуы тиіс және Конституция нормаларының кейбір ережелерінің осал тұстарын анықтауға мүмкіндік беретін мемлекеттік биліктің бөліну принципін одан әрі ғылыми және практикалық түсіну қажет және мемлекеттік билік жүйесін нақты құрылыммен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

1995 жылғы Конституция салыстырмалы түрде жақында қабылданғанына қарамастан, оған толықтырулар мен өзгерістер енгізілді, бұл да осы мәселені динамикада зерттеуге себеп болды. Мұның бәрі зерттеу тақырыбының өзектілігін көрсетеді.

Жұмыс саяси тұрғыдан жасалынбаған, ол тек билік бөлінісін ұйымдастыру мәселелерін құқықтық және басқарушылық тұрғыдан қарастырылды.

Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік биліктің бөлінуінің конституциялық принципі, ғылыми және практикалық маңыздылығына байланысты өзекті. Атап айтқанда, Конституция мен Қазақстан Республикасының заңнамасы негізінде өкілеттіктерді бөлу мәселесін талдау, сондай-ақ мемлекеттік биліктің барлық құрылымдарының бөлінуін және өзара іс-қимылын ұйымдастыру тәртібін белгілейтін заңнаманы жетілдіру жолдарын теориялық негіздеу болып табылады.

Зерттеу барысында біз Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілеріне және шетел елдерінің мемлекеттік органдарының билік бөлінісі мен өзара әрекеттесу қағидаттарына жүгіндік және оларды қазіргі заманға сай дамытуға тырыстық.

Зерттеуде қолданылатын нормативтік құқықтық актілерді белгілеп кететін болсақ. Бұл Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының «Президент

туралы» өзгерістер мен толықтыруларға қатысты конституциялық заңдары; «Қазақстан Республикасының Қауіпсіздік Кеңесі туралы заң»; «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы»; «Үкімет туралы»; «Сот жүйесі мен судьялардың мәртебесі туралы»; «Конституциялық Кеңес туралы», «Прокуратура туралы» Қазақстан Республикасының заңдары; «Ұлттық Банк туралы» және т.б., сондай-ақ ТМД елдерінің конституциялары және әлемнің бірқатар шет елдерінің нормативтік құқықтық актілері пайдаланылды.

Қазақстан Республикасының конституциялық заңдарын жетілдіруге арналған ұсыныстарды Қазақстан Республикасының Парламенті мен Үкіметі пайдалана алады.

Осы мақсатта біз әлемнің түрлі елдерінің конституцияларын қарастырамыз, оларды шартты түрде төрт топқа бөлдік. Төрт топқа бөлудің мақсаты келесіде, әр елдің өзіне тән және ортақ конституциялық даму тарихы бар, олар өз кезегінде түрлі конституциялық ерекшеліктерге ие.

Бірінші топ – Америка Құрама Штаттарының Конституциясы. Әлем елдері ішіндегі тұңғыш үздік ойластырылған Конституция болып табылады, биліктің бөліну принципін нығайту үшін әлемге үлкен ықпалын тигізді.

Екінші топ - Еуропа елдерінің конституциялары. Еуропа елдері көптеген көтерілістерге (революцияға) ұшырады, осы оқиғалардың әсері (XVIII ғасырдың аяғындағы Француз революциясы, XIX ғасырдағы Еуропа революциясы және т.б.) Еуропа елдерінің тағдырларын өзгертті. Еуропалық елдер экономикалық және мәдени салаларда өте тығыз байланыста және өзара әрекеттеседі. Сонымен қатар, христиан дінінің осы елдерде бұрыннан қалыптасуына байланысты мемлекеттік құрылыста әсерін тигізді. Мұның бәрі осы елдердің саяси құрылымына, соның ішінде конституциялық құқықтық құрылымына, әсер етті.

Үшінші топ – Азия елдері, өздерінің тарихи ерекшеліктері, әдет-ғұрыптары, саяси дәстүрлері бар және көп дәрежеде мұсылман дінін ұстанатын азиялық мемлекеттер болып табылады, бұл сондай-ақ осы өңір елдерінің жалпы ерекшеліктері мен конституцияларына әсерін қалдырды. Біз Жапонияны белгілі бір дәрежеде еуропалық және азиялық елдермен байланыстыратын экономикалық және мәдени байланыстыратын ел ретінде қарастырамыз. Оның ерекшелігі, жапондықтар негізінен буддизмді ұстанады және монархиялық басқару формасы сақталған. Бұл өз кезегінде мемлекеттік басқару формасының өзгешілігін көрсетеді.

Төртінші топ - ТМД елдері, мемлекеттік билік бөлінісінің жалпы және жекелей түрлері ТМД елдеріне тән және әлем елдеріне тән ерекшеліктері бар. Бұл елдер біртұтас мемлекетте - КСРО құрамында болғандықтан және қазір олар ТМД аумағында біртұтас болып табылатындығы олардың ортақ ерекшеліктерін анықтайды.

Алдыңғы абзацта айтылғандай, биліктің бөліну принципі конституционализмнің классикалық қағидасы АҚШ Конституциясында нығайтылған.

Бірқатар елдердің конституцияларының ерекшеліктерін қарастыру және олардың мемлекеттік билік жүйесіндегі өкілеттіктерді бөлу қағидатын жүзеге асыруға қатысты үлгілі болып табылатын Америка Құрама Штаттардың Конституциясы болып табылады. Уэйд және Филлипс заңгерлерінің айтуынша, тек АҚШ-та мемлекеттік билік органдары арасындағы нақты өкілеттіктерді бөлу доктринаға сәйкес бөлінген [18, с. 26].

Америка Құрама Штаттарының Негізгі Заңына сәйкес, мемлекеттік билік өкілеттіктерді бөлу қағидасы негізінде ұйымдастырылады, яғни, үш билік тармақтарымен - Конгресс, Президент және Жоғарғы сот, олардың әрқайсысы тәуелсіз және дербес түрде әрекет етеді.

Конгресс Сенат пен Өкілдер Палатасынан тұрады, олар АҚШ Конституциясының 1-бабында көрсетілген өкілеттіктерге ие, яғни, заңнамалық билік. Атқарушы билік Америка Құрама Штаттарының Президентіне жүктелген, азаматтар Президентті төрт жыл мерзімге сайлайды және оның құзыреті АҚШ Конституциясының 2-бабымен анықталады. Сот билігі АҚШ Жоғарғы Сотына және Конгресс құра алатын төменгі соттарға тиесілі. Сот билігінің өкілеттігі АҚШ-тың Негізгі Заңының 3-бабында көрсетілген.

АҚШ Конституциясына сәйкес шығарылған өкілеттіктердің бөлінуінің тән

ерекшеліктері мемлекеттік биліктің үш органы (жүйелері) арасында нақты бөлінгенімен, билік арасында толық оқшауланған абсолюттік бөлу деп қарастырылмаған. Тепетендік және тежемелік жүйесін қосқанда маңызды өзара байланыс орнатылды. АҚШ Конституциясының бұл қағидалары, бір жағынан, әрбір биліктің тәуелсіз әрекеттеріне мүмкіндік берді. Сонымен бірге, мемлекеттің тұрақты бірлігін қамтамасыз етілді. Осыған байланысты, тепетендік және тежемелік жүйесін пайдалану арқылы биліктің үш тармақтарының өзара әрекеттесуіне назар аудару керек. Бұл келесі түрде көрінеді.

Егер бұл мәселені дәйекті түрде қарастыратын болсақ, Конгресстің заң шығарушы органы биліктің атқарушы және сот тармақтарын басқарады және атқарушы билікке әсер етуге құқылы. Мысалы, Сенат Президенттің жоғары лауазымды шенеуніктерді, соның ішінде АҚШ Жоғарғы Сотының судьяларын тағайындауға келісім береді. Атқарушы органдардың қаржы қызметін қадағалайды және импичментпен жоғары лауазымды тұлғалардың қылмыстарын тергеу барысында арнайы өкілеттіктерге ие болады.

Атқарушы биліктің заңнамаға ықпалы төмендегідей: Америка заңы бойынша, мемлекет басшысы, заң шығару процесіне тікелей қатыспаса да, ветоны пайдалану арқылы заңнамалық үдерістерге тиімді әсер ету мүмкіндігі бар. Бұдан басқа, Президент Жолдауларды жариялайды («Одақтың ұстанымы туралы»), алайда бұл функция Конгресстің заң шығару қызметінің функциясы болып табылады. Америка Құрама Штаттарының вице-президенті, атқарушы билік жүйесінде болғанымен, Сенат Төрағасы болып табылады, алайда дауыс беруге тек дауыс тең бөлінген кезде қатыса алады.

Сот органдарына байланысты атап өтетін болсақ. Билік тармағының үшінші буыны 1803 жылдан кейін конституциялық бақылауды жүзеге асыра бастағаннан кейін қабылданған актілердің Конституция нормаларына сәйкестігін тексеру функциясын алған соң ғана мақұлданды.

Ұзақ уақыт бойы АҚШ Конституциясы басқа елдерге үлгі болды, олар оны көшірмей, тармақтарға бөлу идеясын сақтап, өздерінің ұлттық жағдайларын есепке алды. Осылайша, билік бөлінісіне қарамастан, биліктің үш тармағы тығыз байланыс пен өзара әрекеттесуде.

ТМД елдеріндегі осы принципті қабылдау, біз атап өткендей, демократиялық және құқықтық мемлекетті құрудың маңызды шарттарының бірі болып табылады. Дегенмен, бұл процесс көбінесе бірқатар қиындықтар мен күресте жүрді. Зерттеу барысында «Қазақстан Республикасының Конституциялық жүйесі», В.А. Ким және Г.В. Ким, бұл қиындықтардың себептерін толықтай дәлелдейді, оның ішінде ТМД елдеріндегі биліктің бөлінуінің жаңа қағидатын бекітудің қиындығы Көптеген жылдар бойы бұл билік құру принципіне толығымен қарсылық білдіріп, Ресейдегі осы қағиданы қабылдаудың сәтсіз үлгісі болды, онда осы үдерістің әр билік тармағының артындағы қарулы қақтығыстар да болды.

Дегенмен, посткеңестік кеңістіктегі барлық елдерде өкілеттіктерді бөлу принципі тиімді болды, ТМД елдерінің конституцияларында өкілеттіктерді бөлу принципін бекіту және талдау тарихи тәжірибені, доктриналық көзқарасты және ұлттық сипаттамаларды ескере отырып, оны жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиетер тізімі:

1. ҚР Конституциясы 1995 ж. 30 тамыз.
2. Марченко М.Н. Теория государства и права. Кітап, 2015 ж. 325-357 б.
3. Интернет желісі Әділет АҚЖ (adilet.zan.kz).
4. Монтескье Ш.Л. О духе законов. Избран, произвел М., 1955.- 800.
5. Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауынан.
6. Котов А.К., Конституционное становление Казахстана как нового независимого государства. //В сб.: Научные труды Адилет. - Алматы, 1997.-№ 4-9 б.
7. Л.М.Энтин Разделение властей 201-208 б.
8. Колпаков А.К. Молодой суверенной республике обновленную правовую базу. //Вестник Министерства юстиции Республики Казахстан. - 1996.-№3.-С. 6, 3-15.